

Krigsfangenskab i fæstningen Torgau 1864

I 2008 udgav Tom Buk-Swienty den meget roste bog "Slagtebænk Dybbøl" om den prøjsiske belejring og erobring af skanserne ved Dybbøl. I dette efterår er efterfølgeren "Dommedag Als" udkommet med ny viden om krigens afslutning og følger. Fra vores område var mange unge bønderkarle udskrevet til tjeneste i hæren. Én af dem var Anders Christian Andersen fra Sørup ved Støvring, menig nr. 58 ved 22. regiments 7. kompagni, der faldt i fangenskab under kampen på Dybbøl d. 18. april 1864. Sammen med ca. 300 danske fanger blev han ført til fæstningen Torgau i Sachsen, hvor opholdet varede til d. 16. august. Under opholdet i Torgau har Anders Andersen ført en ret udførlig dagbog, af hvilken det vigtigste her skal gengives.

Anders Christian Andersen var eneste barn af husmand Anders Mikkelsen. Familien stammede fra Hundborg i Thy, men var flyttet til Ejdrup, hvor Anders blev født d. 1. april 1833. Familien var fattig. Om barndommen kan intet oplyses. Anders var eneste barn. Han blev sat i møllerlære ved Kelddals Mølle, kom som møllersvend til Hule Mølle, og efter krigen kom han til Støvring Vandmølle, hvis indehaver dengang var Per Rasmussen.

Sin værnepligt aftjente han 1856-1857 i Aalborg, som menig nr. 154 ved 11. linie-infanteri bataljons 3. kompagni, og han bar efter datidens skik soldatnavnet "Kjelddal" efter sin første plads. Der fortælles, at da Anders var soldat, gik hans fader, der dengang var 70 år, den lange vej fra Ejdrup til Aalborg til fods for at bringe sønnen et pund smør. Turen frem og tilbage var en strækning på ca. 60 km. "Kan man danse en hel nat, kan man vel også gå en hel dag", sagde man. Den 4. september 1857 blev Anders hjemsendt, og han arbejdede som møllersvend, indtil han i slutningen af 1863 blev indkaldt til krigstjeneste med 22. regiments 7. kompagni. Under kampen på Dybbøl d. 18. april 1864 stod han med sit kompagni på venstre fløj, løbegraven mellem skanse I og II. Han blev ramt på lænden af en "død" granatsplint. Kappen tog stødet af, hvilket han senere priste som et held, hvad man må give ham ret i.

Om kampens videre forløb og om hans fangenskab lader vi ham selv fortælle gennem "Dagbogen". Anders blev gift med Kirstine Andersdatter af Sørup og boede på Hornum Trant som husmand i et gammelt, slet hus. Han døde 1880, kun 47 år gammel af tuberkulose.

Dagbogen

Den 17. april om aftenen rykkede vi ud på forpost, vort kompagni fik anvist på venstre fløj, mellem skanserne I og II. Der lå vi under en forfærdelig kanonild hele natten. Den 18. stormede prøjserne vore skanser. Der faldt mange på begge sider, for vi opgav ikke stillingen, før vi var nødsaget dertil. Vore batterier var så forskudt, så de slet ikke kunne forsvare sig, og der var tillige i de sidste dage bleven en del af de bedste kanoner ført herfra til Als. Da vor kommandør indså, at det var umuligt at holde stillingen, råbte han, at vi skulle gå tilbage, men da mærkede vi først, at vi var helt omringet, og vi måtte overgive os som fanger. Vi blev ført til Flensborg, og der blev vi bragt ind i tugthuset, hvor vi havde kvarter til d. 20. april. Om morgenen kom vi på jernbanen og kørte til Hamborg, hvor vi blev til d. 22. april.

Om morgenen kl. 7½ kørte vi videre til Prøjsen. Ved den anden station derfra fik vi en snaps rom og franskbrød. Kl. 5 om eftermiddagen kom vi til Berlin. Der fik vi varmt at spise, men det smagte os ikke. Kl. 10½ ved en station syd for Berlin fik vi smørrebrød og brændevin, så meget som vi ønskede. Det sidste stykke af vejen marcherede vi til fæstningen Torgau. Vi fik kvarter på en kaserne indenfor voldene, jeg fik kvarter på stue 39. Kl. 12 fik vi middagsmad, men vi kunne ikke have den. De prøjsiske soldater er meget flinke mod os, men vi kan ikke forstå hverandre.

I dag d. 24. april har jeg gjort alt mit tøj rent efter slaget d. 18. og den lange rejse hertil.

25. april stillede vi kl. 4 eftermiddag i gården til appel. Reglementet, hvorledes vi skulle forholde os som fanger blev forelæst.

27. april: Der uddeles gudelige bøger på stuerne. Vore kapper blev afleveret.

29. april: Marcherede vi ud på arbejde til kl. 12. Arbejdet var ikke strengt, men kosten er heller ikke stærk.

3. maj: Det rygtes i dag, at Fredericia er rømmet.

5. maj: Kristi himmelfartsdag. Jeg læser i de bøger, der blev udleveret til stuerne. Jeg kan ikke undlade at skrive lidt om vor forplejning. Vi får kaffe om morgenen og en slags middagsspise, og 4 skilling om dagen. Det er jo ikke til frådseri! om eftermiddagen spiser jeg mælk og brød, til smør kan pengene ikke slå til.

13. maj: På arbejdspladsen fortælles, at der er våbenstilstand i fire uger og underhandling om fred. Kapperne blev banket i dag.

17. maj: I eftermiddag har vi været til ligparade, da en af vore kammerater er afgået ved døden. Alle de danske fulgte ham til graven, både officerer, underofficerer og menige, omtrent 300 mand, foruden prøjsiske soldater, som også var med til at skyde æressalut over graven. Ligtoget gik fra lazarettet til kirkegården. Da vi kom til kirkegården, begyndte et sørgespil (hornmusik). Kisten var meget smukt pyntet med grønne kranser, og et sort slør dækkede kisten. Præsten gjorde en rigtig pæn tale ved graven, efter deres sigende, som forstod den. Præsten brugte ingen skovl til jordpåkastelsen, han tog tre håndfulde muld, og ligeledes måtte hver af os og de civile, der var med som tilskuere, bruge samme skik.

18. maj: I dag var vi alle på oldenborrefangst. Det gik meget heldigt, vi fangede ikke så få, endskønt vi tog os det let. Vi lagde os ned i græsset, når vi kunne komme dertil for "granaten", som vi kaldte opsynet ved arbejdet.

19. maj: I formiddags igen på oldenborrefangst. I dag blev den anden af vore kammerater begravet. Han døde her på lazarettet og blev begravet på samme måde som den forrige. Med stor pragt blev han ført til sit sidste hvilested.

22. maj: Om morgenen kl. 7½ til kirkeparade, som var mig meget kært, thi det er længe siden jeg hørte en dansk præst. Ved appellen blev der oplæst, at vi skulle vaske fødder to gange om ugen, og at den, der har stuetur, skulle tilse, at ventilerne på gangen stod åbne, undtagen ved tordenvejr. Der blev tre af de danske fanger arresteret for drukkenskab.

23. maj: Om eftermiddagen var vi forsamlet på en stor spisesal for at høre præsten. Han fortalte os om Luthers levned. Kl. 4 stillede vi til appel, og krigsartiklerne blev på ny forelæst, på grund af den sjov, der var i går med de københavnere, der blev arresteret.

24. maj: På arbejde. Det var kold luft med regn og haglbyger, og det var klæg jord, vi arbejdede i, så vi næsten kørte fast. I eftermiddag kl. 4 stillede vi igen til ligparade. Det var den tredje af vore kammerater, der pynteligt blev bragt til graven. Det var endnu mere opbyggende for os, da den danske præst opholdt sig her i denne tid. Han holdt en dejlig tale over graven. Kl. 6 var vi forsamlede ude i bastionen, hvor den danske præst fortalte os resten af Luthers levnedsløb.

29. maj havde jeg den fornøjelse at modtage Herrens sakramente. Det var en stor trøst for os, for i dette kedsommelige fangenskab gives der tit adgang til at sende et suk op til ham, som så faderlig har bevaret os i denne trængselens tid. Jeg modtog breve, som jeg havde ventet med længsel.

3. juni var jeg hos lægen og fik 6 blodkopper; havde jeg vidst, at de ville kopsætte mig, var jeg ikke gået hen, thi min meste sygdom bestod deri, at jeg ville være fri for arbejde. Kl. 5 var vi til appel, et kvarter senere blev der blæst til appel igen. Vi måtte stille hos lægen, og vore øjne blev set efter, på grund af en øjensygdom, der grasserede her.

6. juni: Kl. 9 måtte vi stille for den prøjsiske general. I formiddag blev uddelt skråtabak, der var sendt til os fra Danmark. Hver mand fik to små ruller.

26. juni: I dag er våbenstilstanden udløben, og vi længes alle efter at høre udfaldet. Senere på dagen fortaltes her, at krigen skal begynde igen. Det var en kedelig efterretning, ikke alene for os, men for hele Danmark, thi de plages vist alle af krigens vilde larm. Ja, der er mange, der er rejst bort fra deres bopæl, fra deres kære ægtefæller og børn, og ikke mere vender tilbage, men må lade deres unge liv for fjendens dræbende kugler. Jeg vil bede til den almægtige Gud, at han vil dyrke dem og give dem kraft til at bære denne tunge byrde. Jeg vil også bede til Herren, at vi snart måtte blive udløste, langt hellere ville jeg træde ind i den danske hær igen end at sidde i dette kedelige fangenskab. Vi går her, som om vi var slaver. Så snart vi skal udenfor porten, skal der skildvagter med os. Når vi skal på arbejde, bliver vi ført ud af patruljen, så snart vi er på arbejdspladsen, danner den en kæde omkring os. Der bliver ligeledes udstillet poster ved latrinen, hvor de står med gevær med påsat bajonet. Skal vi i kirke, bliver vi også ført under bevogtning. Kort sagt, så snart vi skal udenfor porten er vi under bevogtning, Vi kan nok få lov til at gå ind i staden at købe, hvad vi ønsker, men der skal en gefreiter med. Ikke en gang underofficererne må gå alene. Kun officererne har den frihed at gå i staden, hvor de lyster.

5. juli: De siger, at østerrigerne har gjort forsøg på at gå over til Fyn, men at dette forsøg er mislykket for dem.

8. juli: Mødte her 43 fanger, som var fanget på retiraden fra Dannevirke. De blev ført til Magdeburg, hvor de har været til nu, de blev forflyttet her til dette pinested. I Magdeburg havde de det meget bedre.

21. juli: I dag kom Niels Krat ud af arresten, det sidste hold af vore 39 mand kom ind. Tillige kom en mand ind, de skal sidde i 24 timer, fordi han havde skrevet et brev og lagt det i en postkasse, i stedet for at aflevere det til kommandersergenten, der bringer det videre til kommandantskabet, hvor brevet bliver læst, før det videresendes.

24. juli, søndag: I dag har vi alle været i kirke, men jeg kunne ikke forstå prædikenen, for det var en tysk præst. I eftermiddag mødte her hundrede og nogle og halvfjerdsindstyve fangne søfolk.

26. juli: I dag kom også en del fanger, som jeg tror for største delen har været let såret og ligget på lazaretter på Als.

1. august: For eftertiden skal vor mad tillaves ude i baggården for alle danske fanger, så venter vi at få bedre at spise end hidtil, for disse kokke er af vore egne landsmænd. Før var det prøjserne, der stod for madlavningen, og deres skikke kan vi ikke lide.

7. august: Den femte af vore kammerater blev i dag begravet på Torgau Kirkegård. Han har nu også sagt verden sit sidste farvel, han havde stridt for fædrelandet og var bleven såret. Nu er han vandret til sin himmelske fader.

13. august: I formiddag på arbejde. I middags havde vi den store glæde at aflevere værktøjet. Der blev sagt, at vi skulle rejse herfra på tirsdag morgen. Det var en af de glædeligste tider, vi kunne ønske os, thi fangenskabets er en kedsommelig ting.

14. august: Vi var til lægevisitation, de, der var så syge, at de ikke kunne marchere, skulle køres til stationen. Der blev givet ordre til at stille tirsdag morgen kl. 5½ til afmarche.

16. august: Vi stillede i gården kl. 5, kl. 5½ afmarcherede vi fra Torgau til stationen Ersberg, hvor vi kom på banen og kørte til Berlin. Der fik vi varm mad, så kom vi på banen igen på rejsen til Lübeck.

17. august om morgenen i Lübeck. Der blev vi beværtet med et franskbrød og en kop kaffe. Så måtte vi marchere til Travemünde. Der kom vi på et dampskib, som sejlede os til København, hvor vi ankom d. 18. august. Vi afleverede samme dag, men måtte blive i København til d. 20. august, indtil der gik et skib. Kl. 2 rejste vi fra København med dampskibet "Fylla" og kom til Aalborg d. 21. august om morgenen. Jeg afrejste samme dag til Støvring, hvor jeg for tiden opholder mig.